

UMUMINSONIY VA MILLIY KADRIYATLAR UYG‘UNLIGI ASOSIDA BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARINING MUSTAQIL ISHLASH KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

Primova M.F.

Nizomiy nomidagi O‘zbekiston milliy pedagogika universiteti o‘qituvchisi

Anotatsiya: *Ushbu maqolada kompetensiyani oshirishning ahamiyati va bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ishlarini elektron sharoitda tayyorlash ta'lim, kompetensiyani oshirish va mustaqil ishlarni tayyorlash usullari, taqqoslash mustaqil ishning uslubiy kompetensiyasini tahlil qilish, takomillashtirish mazmuni mustaqil mehnat va metodologiyani ishlab chiqish mexanizmining tarkibiy qismlari bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining malakasi haqida so'z boradi.*

Kalit so‘zlar: *elektron ta'lim, boshlang'ich maktab fanlari, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisi, mustaqil ishlash kompetensiyasi, uslubiy kompetensiya, elektron ta'lim resurslari.*

O‘quvchilar o‘quv predmetlarini, fan asoslarini egallash faoliyatida ijodiy mahsulot berish uchun tinimsiz harakat qiladilar. Ularning bilishga, bilim olishga undovchi mayllari turg‘un, mustahkam va barqaror qiziqishga aylana boradi, badiiy ijodiyot va ilmiy-tadqiqot bobida dastlabki ezgu-niyatlari, orzularini ushalishga intiladilar. Jumladan, adabiy ta’limda o‘quvchilar badiiy ijod bilan, tabiiy-matematika fan sohasidagilar esa kuzatish va tajriba o‘tkazish bilan, tarixchi-arxeolog o‘quvchilar ijtimoiy turmush solnomalarini ochish bilan shug‘ullana boshlaydilar. Hatto o‘quvchilar o‘zlarining aqliy mehnati mahsullari bilan olimpiada, ilmiy-amaliy anjumanlarda, ixtirochilar va ratsionalizatorlar konkurs-tanlovlarida muvaffaqiyatli qatnasha oladilar. Bularning barchasi tafakkur yordami bilan chiqariladi, moddiy borliqni yanada aniqroq ifodalash, yaratish faoliyatlarida faol qatnashish uchun intilish, muammoli holat va vaziyatlarni hal qilish (echish) jarayonlarining mahsuli sifatida namoyon bo‘ladi.

Bu va standart bo‘lmagan muammoli, boshqotirar topshiriqlarni yechish ijodiy fikr yuritishni, sermahsul vositalardan foydalanishni taqozo qiladi. Elektron ta’lim muhitida interfaol ta’lim resurslaridan foydalanish va ta’minlash o‘quv jarayonini tashkil etish va samaradorligini oshirishda talabalarning faolligi a ilmiy asoslari, akademik darajasi past va yuqori bo‘lgan talabalar uchun birgalikdagi o‘quv jarayonini tashkil etish ishlash, ijodiy va tizimli fikrlash va mustaqil echimlar. – shakllanishi intellektual qobiliyatlar ifodali vazifalardan biridir.

Zamonaviy kelajak boshlang'ich sinf o'qituvchisi har tomonlama ilg'or, teran bo'lishi kerak o'z mavzusini bilish, o'qituvchilik mahoratiga ega bo'lish, bolalarni sevish, muammoni amalda bilish va muammoni hal qilish yo'llarini topish, shuningdek, mustaqil ta'limning zamonaviy usullarini tartibda bilish uning uslubiy zaxirasini falaj qilish.

Albatta, zamonaviy kelajak boshlang'ich sinf o'qituvchisiga qo'yiladigan talablarni tahlil qilib, biz Prezident Shavkat Mirziyoyevning nuqtai nazarini keltirishni joiz, deb hisobladi ta'kidladilarki, “tafakkurga qodir vatanparvar shaxslarni shakllantirish va tarbiyalash zarur mustaqil ravishda, to'g'ri fikrlashni va maqbul ishlarni bajarishni biladiganlar” . Qolaversa, shunday ilg'or bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisini tayyorlashda elektron ta'lim muhim o'rin tutadi. Kelajakda mustaqil ishlash malakasini shakllantirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir elektron ta'lim sharoitida boshlang'ich sinf o'qituvchisi va uni takomillashtirish uslubiy tayyorgarlik.

Hozirgi vaqtda bir qator ilmiy-nazariylarni hisobga olish kerak zamonaviy rivojlangan mehnat talablariga javob beradigan o'qituvchini tayyorlashda omillar bozor. Ushbu faoliyat jarayonining asosiy bosqichi kelajakdagi boshlang'ichning malakasi hisoblanadi maktab o'qituvchisi ijodiy yondashuvning mazmuni sifatida.

Adabiyot manbalarini haqida umumiy ma'lumot; Adabiyot sharhi. Xutorskoy A.V. “kompetentlik” tushunchalaridan foydalanadi va "kompetentlik" bir-birining sinonimi sifatida va ular orasidagi farqni ko'rsatadi. Kompetentsiya o'qituvchi tomonidan o'zlashtirilgan bilimlarning o'zaro bog'liqligi nuqtai nazaridan umumiy majmui sifatida talqin etiladi muayyan aniq mavzular uchun belgilangan xususiyatlar (bilim, ko'nikma, faoliyat usullari) va ularga nisbatan sifatli natijalarni olish uchun zarur bo'lgan jarayonlar .

Pedagogik jarayonni modellashtirish odatda fikrlashni qurishga asoslanadi .Ma'lum ma'noda tadqiqot ob'ektiga o'xshash va shu bilan birga, bir darajada yoki boshqasi, undan farq qiladi. Ma'lumki, "jarayon" so'zi juda ko'p ma'noga ega. Biz tushunamiz jarayon ma'lum bir natijaga erishish va axborot madaniyatini shakllantirish uchun ketma-ket harakatlar majmui sifatida informatika o'qituvchisi.

Bo'lajak boshlang'ichni tayyorlash natijasida mustaqil ish kompetensiyasini shakllantirish lozim.Elektron ta'lim sharoitida maktab o'qituvchisi faqat qat'iy ravishda amalga oshirilishi mumkin.Shu sababli Didaktik shartlarga rioya qilish, ular quyidagilardan iborat:

a) fanlararo kursni ishlab chiqish va o'quv jarayoniga joriy etish, pedagogik yordam va tashkiliy-uslubiy yordam ko'rsatadigan uchun bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kompetensiyasining zamonaviy g'oyasini shakllantirish jarayonida mustaqil ish, ularning havaskor o'qitishga tayyorligi va qobiliyati - xabardorlik;

b) mustaqil kompetensiyani rivojlantirish jarayonining integrativ xarakterini ta'minlash bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ishi:

Umumiy o'rta maktab ta'limi jarayonida fikr yuritish operatsiyalaridan unumli (analiz, sintez, taqqoslash, konkretlashtirish, mavhumlashtirish, klassifikatsiyalash, sistemalashtirish, umumlashtirish) foydalanish evaziga har qanday murakkab bilimlarni egallash imkoniyati vujudga keladi. O'quvchilar tafakkur shakllari (tushuncha, hukm, xulosa chiqarish)ning funksional va operatsional jihatlari bilan yaqindan tanishadilar, shuningdek, ulardan mustaqil foydalanish uchun barcha iptellektual rezervlarini (aqliy zaxiralarini) ishga solishga harakat qiladilar. Hukm chiqarishning barcha (yakka, xususiy, umumiy, ziddiyatli, faraziy, inkor) ko'rinishlardan o'quv va mustaqil bilim olish faoliyatlarida foydalanish shartsharoitlari tug'iladi. Xulosa chiqarishning induktiv (xususiydan umumiyga fikrning yo,nalغانligi) va

deduktiv (umumiydan xususiy hollarga fikrning qaratilganligi) yo‘llaridan muayyan tarzda bilish faoliyatida qo‘llashga intiladilar. Tushunchalar (yakka, xususiy, umumiy, yakqol, mavhum, to‘planma) mohiyatini anglagan holda ma‘lumotlarni egallash bilimlarning barqarorligini ta‘minlaydi. Bu narsalarning barchasi tafakkurni rivojlantirishga o‘z ta‘sirini o‘tkazadi.

Umumiy o‘rta ta‘lim uzluksiz ravishda ijodiy tafakkurni talab qiladigan, muammoli xususiyatdagi topshiriq va masalalar tizimidan iboratdir. Har bir ma‘ruza, seminar mashg‘uloti, mustaqil topshiriqlar, hatto laboratoriya ishlari ham muammoli vaziyat, holatni tarkibiy qismlaridan tuzilgan bo‘ladi. Ularni hal qilish (echish, bajarish) ijodiy izlanishni vujudga keltiradi, tafakkur va ularning turlarini (ko‘rgazmali, harakat, ko‘rgazmali-obrazli, so‘z-mantiq. Verbal, amaliy, nazariy, ixtiyoriy-ixtiyorsiz, konkret, abstrakt, realistik, autistik, intuitiv, diskursiv, dialektik, reproduktiv, produktiv-ijodiy, vizual, fazoviy) kamolot sari yetaklaydi. Chunki muammoli holatgacha bo‘lgan davr, muammoli vaziyat, muammoli vaziyatdan keyingi aqliy jarayonlar ham O‘quvchidan ijodiy qidiruv, tadqiqot faoliyatini taqozo etadi. Topshiriqni mustaqil bajarish O‘quvchilardan tafakkur operatsiyalari (analiz, sintez, taqqoslash, solishtirish, yaqqollash, mavhumlashtirish, guruhlash, turkumlash, umumlashtirish, sistemalashtirish) va shakllaridan (tushuncha, hukm, xulosa chiqarishdan) foydalanishni talab qiladi.

Mazkur o‘quv faoliyati usulini mustaqil topshiriqni bajarishga, ya‘ni “faoliyat”, “individual faoliyat”, “ijtimoiy faoliyat”, “guruhiy faoliyat” kabi psixologik tushunchalar mohiyatini ochishga ko‘chirish mumkin. Psixologiya fanida ko‘chirishning turlari to‘g‘risida chet el va sobiq Ittifoq davridagi psixologiyada birmuncha ma‘lumotlar mavjud.

Xotira tushunchasini turli nuqtai nazardan qarash mumkin, chunonchi, u bilish jarayoni, produktiv yoki reproduktiv mnemik (lot. – xotira) faoliyat, amaliyotda zarur bilimlar majmuasi, xotira – bu ko‘nikma, malaka va odatlar yig‘indisi; umumlashgan obrazlar to‘plami, grammatik termin, fenominal xotirali shaxs sifati tariqasida va hokazo.

O‘quv faoliyatining ushbu usulini mustaqil topshiriq bajarishga, ya‘ni “Tafakkur” tushunchasiga ko‘chirish imkoniyati quyidagi tarzda namoyon bo‘ladi: tafakkur – bu bilish jarayoni, fikr yuritish faoliyati, prognoz qilish, anglashilgan bilimlar, muloqot negizi, grammatik termin, aql sifati, zehni o‘tkirlik, shaxs sifati kabi tasavvur qilish mumkinligini ta‘kidlab o‘tiladi.

Ta‘kidlab o‘tilgan nuqsonlar, qusurlarga qaramasdan, o‘quvchilar tafakkuri ilk o‘spirinlik yosh davridan ham sifat, ham mazmun, ham ko‘lam jihatidan keskin tafovutlanadi. Bu fikrlar psixologlar tomonidan to‘plangan miqdoriy ma‘lumotlar bilan allaqachonlar tasdiqlangan. Shunday qilib, muayyan bir sohaning yosh mutaxassis kishisi – O‘quvchi yuksak aql-zakovat egasi, uquvli-teran fikrli inson, iymonli, diyonatli shaxs, aniq dunyoqarashga; mustahkam e‘tiqodga ega bo‘lgan ziyoli, milliy mafkuraning jonkuyari, targ‘ibotchisi sifatida ijtimoiy katta hayotga yo‘llanma oladi.

Umumiy o‘rta maktabda o‘zlashtirilgan nazariy bilimlarni o‘zlashtirish, targ‘ib qilish ham o‘quvchilik davriga xos xususiyatlardan biridir. Nazariy va amaliy, ijodiy va diskursiv, fazoviy tafakkur bilan qurollangan o‘quvchilar omma o‘rtasida ilm-ma‘rifatni yoyish ishida faol ishtirok qilmoqdalar. Shunday qilib, o‘quvchilar narsa va hodisalar, voqelikni to‘g‘ri,

oqilona, omilkorlik bilan aks ettirish, ijtimoiy hayot talabi va ehtiyojlarini anglash, ongli ravishda fikr yuritish faoliyatini tashkil qilish va boshqarish imkoniyatiga egadirlar. Ularda ta’lim jarayonida tafakkurning diskursiv (lot. – mulohaza yuritish) va refleksiv sifatlarini shakllantirish ilmiy, ijodiy tafakkurni vujudga keltiradi. Buning uchun ularni mustaqil bilim olish faoliyatini to’g’ri uyushtirish va boshqarishga o’rgatish yuksak samaraning kafolatidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi “To‘g‘risida”gi PQ-5712-son Farmoni. Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”. <https://lex.uz/docs/4312785>.

2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 15-maydagi qarori N. 287 «Rivojlanish milliy tizimi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida». O‘zbekiston Respublikasida malaka, bilim va o‘z-o‘zini ish bilan ta’minlash ko‘nikmalari”. <https://lex.uz/docs/4814154>

3. Avlaev, O. U. (2020). THE ROLE OF SOCIAL INTELLIGENCE IN PERSONAL DEVELOPMENT. In Association with Novateur Publication India’s A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, 692-698.

4. Djuraeva, S. N. (2018). Specificity and Features of Application Modern Innovative Technologies Training to Higher Education. Eastern European Scientific Journal, 4, 136-139.

5. Маманов А. Миллий менталитет: хусусиятлар ва омиллар. Самарқанд: Зарафшон нашриёти, 2015.- Б.152.

6. В.Х.Ходжыев " Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti" "Sano-standart" nashriyoti 2017.